

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
дисертаційної роботи**

Гречухи Ірини Анатоліївни

**«Психологічні особливості розвитку емпатії в структурі літературних
здібностей старшокласників», що представлена на здобуття ступеня
доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за
спеціальністю 053 «Психологія»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження І. А. Гречухи зумовлене низкою соціальних та власне наукових чинників. Державна політика України спрямована на підтримку та розвиток творчої, обдарованої, з високими моральними цінностями молоді. Тому є необхідність в наукових дослідженнях та освітніх програмах, що спрямовані на вивчення та підтримку розвитку обдарованої молоді, починаючи зі шкільного віку. Літературна творчість є засобом та результатом пізнання навколишнього світу, формою самовираження творчої особистості. Емпатія в літературній творчості може виступати методом пізнання, формою вираження ставлення до Іншого, видом міжособистісної (емпатійної) взаємодії та інтегративною якістю особистості. Літературно-творчий процес не можливий без дії емпатійних механізмів та є однією з умов розвитку літературних здібностей. А тому, дослідження емпатії в структурі літературних здібностей дозволить вивчити у який спосіб емпатія впливає на творчість старшокласників.

Логічним є те, що при виборі вікової категорії дослідження дисертантка надає перевагу ранньому юнацькому віку. Як зазначає авторка, саме цей віковий період характеризується якісним розвитком психічних властивостей особистості, зокрема емпатійності, що дозволяє досягти вагомих результатів в літературній творчості та особистісному розвитку молодої людини.

Актуальність дослідження підкреслюється й тим, що в сучасній психологічній науці й досі проблема онтогенетичних аспектів емпатії та ролі

емпатії в структурі літературних здібностей є недостатньо розроблена, що ще раз підкреслює особливу значущість розробленої проблеми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано згідно з тематикою науково-дослідної роботи кафедри психології розвитку та консультування Житомирського державного університету імені Івана Франка «Особистість в умовах трансформації сучасного суспільства» (номер держреєстрації 0119U103705). Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол №4 від 31 жовтня 2017 року).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *вперше* досліджується емпатія в структурі літературних здібностей; визначено типологічні рівні розвитку літературних здібностей («схильність», «ознаки обдарованості/обдарованість», «талант») та відповідні системи їх структурних компонентів (афективний, когнітивний, мовленнєво-конативний та ціннісно-світоглядний); *доведено*, що емпатія як інтегративна властивість особистості є системотвірним чинником розвитку літературних здібностей у ранньому юнацькому віці, а основними психологічними умовами функціонування емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників є системна взаємодія на кожному з їх типологічних рівнів відповідного рівня розвитку інтегральної емпатії, її соціально-психологічних, особистісних і суб'єктних корелятивів та відповідних домінуючих форм; *емпірично встановлено* факторну типологічну структуру та домінуючі чинники розвитку літературних здібностей старшокласників; *розроблено та впроваджено* програму розвитку літературних здібностей особистості раннього юнацького віку через актуалізацію та розвиток її емпатійності.

Поглиблено та розширено зміст поняття «літературні здібності», соціально-психологічних, особистісних і суб'єктних корелятивів емпатії; *подальшого розвитку набули* положення про розвиток емпатії в ранньому юнацькому віці, про її роль у розвитку здібностей до літературної діяльності.

Практична значущість одержаних результатів полягає у визначенні психологічних особливостей розвитку емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників, які можуть бути використані у роботі з літературно обдарованими школярами практичними психологами та вчителями української мови та літератури, керівниками літературних студій та факультативів, а також при підготовці фахівців спеціальності 053 «Психологія» для розвитку їх професійних компетенцій в межах таких навчальних курсів, як «Загальна психологія» – при вивченні змістового модулю «Психічні властивості особистості»; «Вікова психологія» – при вивченні особливостей становлення особистості в період ранньої та зрілої юності, «Педагогічна психологія» – задля аналізу психологічних аспектів роботи з обдарованою молоддю в навчальний та позанавчальний час; «Психологія емпатії» – при вивченні особливостей взаємозв'язку інтегральної емпатії та розвитку здібностей особистості раннього юнацького віку; «Творчість в системі особистісного розвитку» – при розкритті загальних концепцій розвитку творчих здібностей, рівнів обдарованості та більш детального вивчення особливостей розвитку такого виду спеціальних творчих здібностей як літературні: структура, рівні, психологічні механізми, чинники та умови розвитку.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації викладено в авторських публікаціях, доповідалися й отримали схвальні відгуки на Вченій раді, щорічних наукових конференціях викладачів, розширених засіданнях кафедри психології розвитку та консультування Житомирського державного університету імені Івана Франка. Результати дослідження були представлені для обговорення на *10 міжнародних науково-практичних конференціях*: «Теоретичні та прикладні дослідження в галузі педагогіки, психології та суспільних наук» (м. Кельце, Республіка Польща; 28-29 грудня 2016 р.), «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук» (м. Львів, Україна; 24-25 березня 2017 року), «Психологія і педагогіка: актуальні питання» (м. Харків, Україна; 7 квітня 2017 року), «Science without boundaries – development in 21 st. century» –

2018 (м. Бухарест, Угорщина; 26 серпня 2018 року), «Українсько-польські психолого-педагогічні дослідження в синхронії та діахронії» (м. Житомир, Україна; 10-11 вересня 2018 року), «Виклики та парадокси соціальної взаємодії в постмодерному світі: лінгвістичний та психологічний аспекти» (м. Луцьк, Україна; 11-12 квітня 2019 року), «Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування» (м. Львів, Україна; 27 грудня 2019 року), «Scientific and Professional Conference Actual Problems of Science and Education, APSC» – 2020 (м. Бухарест, Угорщина; 2 лютого 2020 року), «Соціально-психологічні проблеми суспільства» (м. Київ, Україна; 10 квітня 2020 року), «Особистісне зростання: теорія і практика»: інтернет-конференція (м. Житомир, Україна; 21 квітня 2020 року); 5 *Всеукраїнських науково-практичних конференцій*: Internet-конференція «Особистісне зростання: теорія і практика» (м. Житомир, Україна; 22 квітня 2016 року), інтернет-конференція (з міжнародною участю) «Особистісне зростання: теорія і практика» (м. Житомир, Україна; 27 квітня 2018 року), «Актуальні проблеми особистісного зростання» (м. Житомир, Україна; 19 квітня 2019 року), інтернет-конференція «Інновації в освіті: здобутки та перспективи» (м. Умань, Україна; 11 жовтня 2019 р.), «Психологічні проблеми сприймання» (м. Київ, Україна; 25 травня 2020 року) та 3 *семінарах*: «Цінності обдарованої особистості: стан проблеми і перспективи досліджень» (м. Київ, Україна; 22 жовтня 2015 року), «Соціально-психологічні аспекти ціннісної взаємодії обдарованої особистості з контактним оточенням» (м. Київ, Україна; 21 квітня 2016 року), «Вікові чинники ціннісного розвитку обдарованої особистості» (м. Київ, Україна; 20 жовтня 2016 року).

Достовірність та обґрунтованість одержаних результатів. Наукові положення та висновки є достовірними та обґрунтованими. Вони підтверджуються фактичними даними, узгоджуються з теоретичними положеннями, апробовані на 15 науково-практичних конференціях різного рівня, а також упроваджені в освітньо-виховний процес 4 закладів вищої освіти.

Наукові праці, які відображають результати дисертації. Основні положення й результати дисертації викладено в 19 публікаціях (15

одноосібних), із них 5 статей відображають основні наукові результати, 2 – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 1 – розділ у колективній монографії, 9 – апробаційного характеру, 2 – додатково висвітлюють наукові результати.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Гречуха І. А. Дослідження розвитку літературних здібностей та обдарованості в ранньому юнацькому віці. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості*. Випуск 11. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С.311-318. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/19555>
2. Гречуха І. А. Суб'єктивна картина розвитку літературних здібностей: спроба факторно-семантичного аналізу. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості*. Випуск 13. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. С. 217-227. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/25049>
3. Гречуха І. А. Психосоціальні чинники розвитку літературно обдарованої особистості. *Humanitarium*. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.); Ніжин (Чернігів. обл.): Лисенко М. М., 2018. Том. 41, Вип. 1: Психологія. С. 64-74. <https://doi.org/10.31470/2308-5126-2019-41-1-64-74>
4. Гречуха І. А. Психологічні особливості розвитку емпатії учасників шкільних літературних студій. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: зб. наук. праць / за наук. редакцією І. С. Булах.*

Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. Вип. 8 (53). С. 39-48.

[https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2019.8\(53\).04](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2019.8(53).04)

5. Гречуха І. А. Психологічні особливості регуляції емоцій літературно обдарованих старшокласників. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. праць / за наук. редакцією І. С. Булах.* Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. Вип. 10 (55). С. 15-25. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.10\(55\).02](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2020.10(55).02)

Розділ у колективній монографії

6. Гречуха І. А. Розвиток творчої особистості в процесі літературної діяльності. *Особистісне зростання в умовах трансформації сучасного суспільства: монографія.* Ред. колегія: Т.В. Коломієць, Т.Ю. Кулаковський, Г.В. Пирог; за науковою редакцією професора Л.П. Журавльової. Житомир: Вид. О. О. Євнюк, 2020. С. 133-149. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/30890>

Статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях:

7. Журавльова Л. П., Гречуха І. А. Дослідження особливостей розвитку емпатії в літературно обдарованих старшокласників. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (73), Issue: 175, 2018 Sept., pp. 64-69. <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-175V173-15> (Республіка Угорщина)

8. Гречуха І. А. Емпатія як умова літературної творчості. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VIII (90), Issue: 222, 2020 Feb., pp. 52-57. <https://doi.org/10.31174/SEND-PP2020-222VIII90-12> (Республіка Угорщина)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Гречуха І. А., Шмиглюк О. Г. Репрезентація етнічної самосвідомості у літературній творчості старшокласників: теоретичний аналіз проблеми. *International Scientific-Practical Conference Theoretical and applied researches in the field of pedagogy, psychology and social sciences: Conference Proceedings*, December 28-29, 2016, Kielce: Holy Cross University, 310-314 pages. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/23973>

10. Гречуха І. А., Марчук К. А. Біографічний метод у вивченні літературної обдарованості. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук*: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 24-25 березня 2017 року). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2016. С. 51-53. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/24470>

11. Гречуха І. А., Марчук К. А. Особливості прояву творчого потенціалу Григора Тютюнника. *Психологія і педагогіка: актуальні питання*: Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, Україна 7-8 квітня 2017 р.). Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2017. С. 100-105. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/24471>

12. Гречуха І. А. Психологічні особливості розвитку емпатії літературно обдарованих старшокласників. *Особистісне зростання: теорія і практика*. Збірник наукових праць за матеріалами III-ї Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної інтернет-конференції (м. Житомир, 27 квітня 2018 року). Ред. колегія: Л. П. Журавльова, Л. О. Котлова, К. А. Марчук. М-во освіти і науки України, Житомирський держ. ун-т. І. Франка, соц.-псих. факультет. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2018. С. 33-35. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/27144>

13. Гречуха І. А. Онтогенетична структура референтності літературно обдарованих старшокласників. *Виклики та парадокси соціальної взаємодії в постмодерному світі: лінгвістичний та психологічний аспекти*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (11-12 квітня 2019 р.) За заг. ред. О. В. Лазорко, В. А. Ущиної. Луцьк: Волиньполіграф, 2019. С. 232-236.

14. Гречуха І. А. Умови особистісного зростання літературно-обдарованої особистості. *Актуальні проблеми особистісного зростання*: Збірник наукових праць [за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції для молодих учених (м. Житомир, 19 квітня 2019 року)]. Ред. колегія: Л. П. Журавльова, Л. О. Котлова, К. А. Марчук. М-во освіти і науки

України, Житомирський держ. ун-т. ім. І. Франка. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2019. С. 150-152. <http://eprints.zu.edu.ua/29639/>

15. Гречуха І. А. Психологічні особливості розвитку емпатії літературно обдарованої особистості в умовах сприятливого освітнього середовища. *Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування*: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 27-28 грудня 2019 року). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2019. Ч. 1. С. 49-53.

16. Гречуха І. А. Емпатія та літературна творчість старшокласників. *Соціально-психологічні проблеми суспільства*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 10 квітня 2020 р. К.: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. С. 141-145.

17. Гречуха І. А. Особливості прояву емпатії у взаємозв'язку з копінг стратегіями емоційної регуляції літературно творчих старшокласників. *Особистісне зростання: теорія і практика*. Збірник наукових праць [за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Житомир, 21 квітня 2020 р.)]. Ред. колегія: Л.П. Журавльова, Г.В. Пирог, Т.М. Шапран. М-во освіти і науки України, Житомирський державний університет імені Івана Франка, соц.-псих. факультет. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2020. С. 254-257. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&hl=ru&cluster=5450969696660696805#d=gs_qabs&u=%23p%3DSje99FPFasYJ

**Опубліковані праці, які додатково відображають наукові
результати дослідження:**

18. Гречуха І. А. Ціннісна підтримка літературно обдарованих старшокласників: на прикладі роботи українських та польських літературних осередків. *Прикладні аспекти психології особистісного зростання*. Збірник наукових праць студентів та викладачів. Випуск 1. За ред. Л.П. Журавльової, Н.Ф. Портницької, Ю.Ю. Дем'янчук. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка. 2015. С. 112-116. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/19940/>

19. Гречуха І. А. Рефлексія здібностей літературно обдарованих старшокласників. *Прикладні аспекти психології особистісного зростання*. Збірник наукових праць студентів та викладачів. Випуск 2. За ред. Л.П. Журавльової, Н.Ф. Портницької, Ю.Ю. Дем'янчук. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. С. 98-100. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/24828/>

Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладання. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, що закінчуються висновками, загальних висновків, списку використаної літератури (354 найменувань, із них 32 – іноземними мовами) та додатків. Основний зміст дисертації викладено на 198 сторінках тексту, до якого входять 17 таблиць й 3 рисунки. Загальний обсяг дисертації – 289 сторінок.

Дисертацію написано чіткою мовою, структура дисертації відповідає алгоритму здійсненого авторкою дослідження. Матеріал дисертації викладено в логічній послідовності та доступний для сприйняття. Зміст, структура, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 року № 167), Наказу МОН України від 12.01.2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації». Стиль викладення матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі.

Відповідність дисертації вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Дисертація Гречухи Ірини Анатоліївни «Психологічні особливості розвитку емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників» є самостійним і завершеним науковим дослідженням, виконаним у вигляді спеціально підготовленого рукопису. Робота містить наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні та експериментальні результати проведеного дослідження розвитку емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників, що має істотне значення для галузі знань 05 соціальні та поведінкові науки.

Дисертаційна робота виконана на достатньо високому рівні, її результати мають наукову новизну і практичну значущість. Основні положення дисертації опубліковані в наукових фахових виданнях України та у виданнях інших держав, оприлюднювались на науково-практичних конференціях різного рівня. Дослідження відповідає обраній темі, розкриває її та підтверджує, що авторкою вирішено поставлені у роботі завдання. Здобувачкою дотримано вимоги академічної доброчесності та не допущено її порушень під час дослідження. За змістом дисертаційна робота, її науково-прикладні результати та висновки відповідають спеціальності 053 «Психологія».

ВИСНОВОК

Ознайомившись із дисертацією **Гречухи Ірини Анатоліївни «Психологічні особливості розвитку емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників»** та науковими публікаціями, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, а також взявши до уваги підсумки фахового семінару, вважаємо, що:

1. Дисертаційна робота **Гречухи Ірини Анатоліївни «Психологічні особливості розвитку емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників»** відповідає спеціальності 053 «Психологія» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»).

2. **Гречухою І. А.** опубліковано за темою дисертації 19 наукових публікацій, з них 8 розкривають основний зміст дисертації, відображають наукову новизну отриманих результатів і відповідають вимогам пп. 9, 11, 12 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167).

3. Дисертаційна робота **Гречухи Ірини Анатоліївни «Психологічні особливості розвитку емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників»**, подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає

вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (zareestrovano в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) та пп. 9–12 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167).

4. Дисертаційна робота **Гречухи Ірини Анатоліївни «Психологічні особливості розвитку емпатії в структурі літературних здібностей старшокласників»** може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки») у разовій спеціалізованій вченій раді.

РЕЦЕНЗЕНТ:

Доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної психології та
психодіагностики Рівненського
державного гуманітарного університету

Камінська О. В.

РЕЦЕНЗЕНТ:

Доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри вікової та
педагогічної психології Рівненського
державного гуманітарного університету

Корчакова Н. В.

